

Zsidó Ferenc

BŰNÖS (?) OLVASÓI ÉLVEZET

Hász Róbert *Fábián Marcell pandúrdetektív tizenhárom napja*¹ című regénye egy jól megkomponált, angol típusú történelmi krimi. Is. Úgy tűnik, kezdi újra felfedezni magának az íróársadalom és a közönség ezt a műfajt. Mondhatni egyenes út vezet Szerb Antaltól Kondor Vilmoson és Lengyel Péteren át Hász Róbertig? Ilyen tekintetben izgalmas vállalkozás Benyovszki Krisztián nemrég megjelent kismonográfiája, a *Bevezetés a krimi olvasásába*, ami jól tematizálja a jelenséget. E könyvről szóló kritikájában Kisantal Tamás is újjáéledésről (vagy töretlen sikerről?) ír: „a történelmi krimi manapság igazi virágkorát éli, Umberto Eco híres regényétől Lawrence Norfolkon át José Carlos Somozáig, vagy a hagyományosabb vonalon belül maradva az említett Akunyinig és Saylorig számos reprezentánsát említhetnénk.” (Jelenkor, 2018/9.)

Ha már mindenféle leltározásnál tartunk: néhány izgalmas klasszikus krimi megjelent a közelmúltban a magyar színtéren is, például Molnár T. Eszter *Szabadesés* című kötete vagy Mészöly Ágnes *Rókabérc, haláltúra*ja, de Nemere István is majdnem évente jelentkezik kriminek is mondható könyveivel.

És akkor itt van Hász Róbert könyve, amelyre valósággal „lecsapott” az olvasóközönség. Lássuk, mi kell egy jó krimihez – vagy úgy általánosságban véve egy jó könyvhöz!

A cselekmény elvileg in medias res indul, bár, amint utóbb kiderül, a nyitókép inkább csak felvezető, a hangulat, manír, a jellemrajzok megteremtésének terepe, az itt tárgyalt bűnügyi eset – a szerb pópa meggyilkolása, a gyilkosok kézre kerítése, „elintézése” – nem kapcsolódik szervesen az alaptörténethez. A főszereplőt alapos, modern tudással is felruházott detektívnek ismerjük meg, aki ugyanakkor érzékeny lélek, és akinek morális dilemmái is vannak.

Már itt felbukkannak olyan jelek, melyek szerint jóval többel van dolgunk, mint hagyományos értelemben vett krimivel. A környezet

1 Budapest, 2017, Kortárs Kiadó.

bemutatása, a részletező leírások, a hangulat megteremtése, a társadalmi és történelmi beágyazottságra való reflektálás mind arra utal, hogy Hász Róbert „totális művet” kívánt alkotni, amely egyszerre olvasható krimiként (leszűkítve: bűnregényként), történelmi regényként, magánéleti és lélektani regényként is.

Az események a 20. század elején, pontosabban 1902-ben játszódnak, az osztrák–magyar monarchiabeli „békebeli időkben”, a Délvidéken, Bácskában, Zombor városában. A couleur locale megrajzolásában jeleskedik a szerző, a régió hangulatát, tájait, jellegzetes embereit szépen prezentálja. Ha már századelő, akkor szecesszió, akkor amerikázás: a kivándorlás nem csupán kordivatként van jelen a regényben, hanem a bonyodalom szempontjából is releváns – „szokás” lett kényelmetlen helyzetekből ekképp kilépni. Apropó, korhangulat: a szocializmus eszméinek térnyeréséről vagy éppen a spiritiszta szeánszok hóbortjáról is olvashatunk.

Fábián Marcell elég enigmatikus figura: nem csupán azért, mert származásáról keveset tudunk (akárcsak ő maga), hanem azért, mert a szerző őt valamiért kevésbé jeleníti meg fizikai valóságában, gondolatait, vívódásait annál inkább. Felesége, Amália alakját is csupán felskicceli: kedves, okos nő, akivel Marcell bensőséges kapcsolatban áll, akit azonban gyakori migrén gyötör (már megint szecesszió!). Detektívünk amolyan érdekes figura, ahogy kollégája jellemzi: „Nincs karaktere. Se nem hideg, se nem meleg. Langyos.” Munkája során a nyomozók teljes eszköztárát alkalmazza: a még újnak számító ujjlenyomat-olvasástól az ok-okozatkereső lélekelemzésig.

Krédoja megfogalmazásakor utalás történik egy nem létező(?) szerző (apropó: ál-intertextualitás!) kézikönyvére, amelynek alaptételét Fábián Marcell magára nézve kötelezőnek érzi: „Megszabadulni minden felesleges érzelemtől, kizárni az undort, a félelmet, haragot, felháborodást. Az ember legyen hideg és precíz, akár a sebész szikéje.”

Maga a bűnügyi sztori kellően fordulatossá, szövevényessé, az angol recept szerint csak a legvégén derül ki, ki volt a tettes (természetesen olyasvalaki, akire egyáltalán nem gyanakodhattunk, aki korábban nem volt fókuszban). Az úgy úgy indul, hogy meggyilkolják (?) Falcione Áront, egy olasz származású, befolyásos család kissé eltévelyedett tagját, és az örömlányt, akinek a szolgáltatásait gyakorta igénybe vette. A gyilkosságot Bánáti rendőrkapitány pisztolyával követték el: a

kapitány kártyacimborája volt az elhunynak a város főügyészével, Gozdsu Elekkel (aki melleleg író is), valamint Bittermannal, a *Bácska* című újság tulajdonosával együtt. A közvélemény felhördül, Fábián Marcell pedig nyomozni kezd, de mielőtt érdemi eredményt érne el, Bánáti öngyilkos lesz, majd nemsokára Bittermann és Falcione inasának halálhírét hozzák. Marcell sejti, hogy a gyilkosságok összefüggenek, de nem találja a logikát, az összekötő kapcsot. Mivel a kvartett a város krémjéhez tartozik, tartozott, tudja, hogy a nyomozás során „tojáshéjon kell lépkednünk”, a közvélemény ugyanakkor gyors eredményt vár.

Falcione Áronról mives szeméyleírást kapunk: romlott, diabolikus alkat, másodszülött gyerekként kimarad a család üzleti ügyeiből, életjáradékát eldözsöli. Unokahúgát is megrontja, így Marcell egy ideig arra hajlik, hogy a bosszúszomjas apa lehet a gyilkos. Aztán kivallatja, majd kizárja a gyanúsítottak sorából, mert „intellektuálisan alkalmatlan”, „nincs fantáziája, földhözragadt.” (Ezzel szinte azt is sorolja, mi kell egy jó krimi megtervezéséhez).

Zavarba ejtő tényező, hogy sejthető, Áron rettegett valamitől, le akart lépni a városból, mint ahogy az is egyre pikánsabbá teszi a történetet, hogy kiderül, Bánáti a férfiakhoz vonzódott, volt egy állandó szeretője, Bobó (akit rövidesen szintén megölnék). Hogy teljes legyen a zavar, a doroszlói erdőben, ahová Bitterman hulláját a gyilkos elcipelte, egy újabb áldozatra is rábukkannak: Kajabuszra, a világtól elvonultan élő költőre (ő vélhetően járulékos áldozat, aki rosszkor volt rossz helyen).

A történet tehát egyre bestiálisabb – a gyilkosságok számát és módját tekintve –, az egyik epizódszereplő a tettetést Hasfelmetsző Jackhez hasonlítja, „aki Londonban kegyetlenkedett tizenpár évvel ezelőtt.” Marcell és társai „elkeseredetten próbálták összerakni a tények apró, össze nem illő mozaikkockáit.”

A bűnügyi szálnál egyébként értékesebbnek találom a magánéletit (házasságok működése, illetve nem működése, Marcell identitáskeresése), illetve a történelmit. A szerző érzékletesen ábrázolja a Monarchia működését (pontosabban működési anomáliáit), a szerb–magyar ellentét gyökereit és aktuális stigmáit. Marcell főnöke, Milorád szerb származású, így a téma napirenden van. „– Damjaninch egy hős volt. Mártír. / – A magyarok szemében. A szerbekében áruló”. Ez a sommás párbeszéd rátapint a probléma gyökerére: a két nép patriotizmusa

(hogy ne mondjunk nacionalizmus) szükségszerűen egymás ellen munkál. Marcell megállapítja, hogy a századforduló generációja tudathasadásos: „megünnepli minden évben március 15-ét és Kossuthot meg a mártír Petőfit, ahogy aztán augusztus 18-án, a császár születésnapján koccint az uralkodó egészségére, és a Monarchiát élteti”. Milorád később így domborítja ki a szerb nézőpontot, mely zsigerből antagonista a magyarral, de érvrendszere a saját szempontok szerint logikus, mi több, a jelen perspektívájából ítélve még profetikusnak is tekinthetjük: „Mi történt, amikor maguk ostobán és meggondolatlanul fellázadtak '48-ban a császár ellen? Megingott a központi hatalom, és rövid időn belül mindenki egymásnak esett. Magyarok, szerbek horvátok irtották egymást, ahol érték. Addig lesz itt béke ezen a vidéken, Márszel, amíg az osztrákok örködnek felettünk...”

Ha a műfaji beskatulyázás megszállottjai vagyunk, és szeretnénk pontosabban kijelölni e mű helyét a történelmi regény, illetve a krimi pólusai között, annyit mondhatnánk, hogy Hász könyvében nagyobb hangsúlyt kap a krimiség, de a történelmi miliő is funkcionális, vagyis nem csupán egzotikus háttére a történésnek, hanem cselekményalakító erővel bír.

A történelmi hitelesség illúzióját azzal is erősíti a szerző, hogy valós személyeket szerepeltet valós nevükön, például a főügyész-író Gozsdu Eleket, kinek révén némi alkotáslélektani, irodalomelméleti fejtegetést is kapunk, azt, ami e könyv egészére is vonatkoztatható, hogy: „Történeteket gyártunk, és megpróbáljuk hitelessé tenni azokat.”

A könyv klasszikus aparegényként is olvasható. Marcell a szüleitől mit sem tud: pólyásként a templom lépcsőjén hagyták, az apák és László atya nevelték fel, nevét az idős gondnoktól kapta, aki rátalált. Felnőttként rögeszméssé válik az önmegismerésben, rituális módon hetente egy estét ennek szentel, szülei kilétét is kitartóan firtatva (végső soron tán ezért lett nyomozó, és nem pap, amint azt felnevelői szerették volna). Főnöke egy ízben kifejti: „A minta, ami alapján készültünk s a világba bocsáttattunk, úton-útfélen felszínre tör, végül eluralkodik rajtunk. Mire megöregszünk és lenyugszunk, azzá válunk, akik valójában vagyunk, akik mindig is voltunk. Apánkká.” Ez Marcellben még inkább megerősíti a mintakeresés rögeszméjét.

A könyvben további magánéleti epizódok is vannak, például Winter nyomozót feképnél hagyja a felesége, mert „úgy érzi, mellettem nem

kap levegőt”. (A korhangulathoz hozzátartozik a női emancipáció, az identitásválságok, a dekadencia.) Szimptomatikus az is, hogy a bemutatott párkapcsolatok többsége romokban hever, az emberi viszonyokat bizalmatlanság jellemzi. Fábián Marcell például felesége szüleivel áll hadilábon: házasságukat apósa, Ódry papa ellenezte, foglalkozása miatt, s mert Marcell nem kívánt „begyöpösödni”, beszállni a családi vállalkozásba.

Felesége és László atya is próbálja lebeszélni őt a szülei utáni hasztalan kutakodásról, utóbbi azzal, hogy „te önmagad vagy, bárki legyen is a szülőd”, vagy azzal, hogy „tisztá lappal indulhattál az életben, se apád, se anyád emléke nem kapaszkodik beléd, nem húz vissza”, de ő hajthatatlan, valami bizonyosságra áhítozik, „hogyma valami betöltse az űrt, ami bennem van.” Végül mégis László atya feddően bölcs szavai hoznak megnyugvást számára, még akkor is, ha első hallásra ez a megalkuvást jelenti: „Nem az igazság fontos, hanem a békeség.”

Az alaptörténet mellett fel-felbukkan egy mellékszál, egy hat évvel ezelőtti, megoldatlan bűnügy(?) árnya: Metzker Ákos eltűnése. A szülők újra és újra megjelennek Marcellnél (vagy a főügyésznél), és eszelősen a nyomozás folytatását követelik. Nyomok azonban nincsenek. Egy ideig. Természetesen aztán találkoznak az egymással párhuzamosan futó történetek, és minden rejtély feloldódik. Jelen elemzésnek nem célja ezt részleteiben újramesélni, már csak azért sem, hogy ne lője le a poént, tény az, hogy a szerző mesterien kapcsolja egybe a két (pontosabban Marcell apakeresésével három) eseményt egy végső nagyképben. A gyilkos a csendőrség alkalmazottja, aki kedvese, Metzker Betti összeroppanása miatti bosszúvágyból öl, és azért többször is, mert Metzker Ákost ugyan a kártyás négyes valamelyik tagja találta el pisztollyal véletlenül, miközben szórakozásból célba lőttek, de hogy melyikük, azt ők sem tudják.

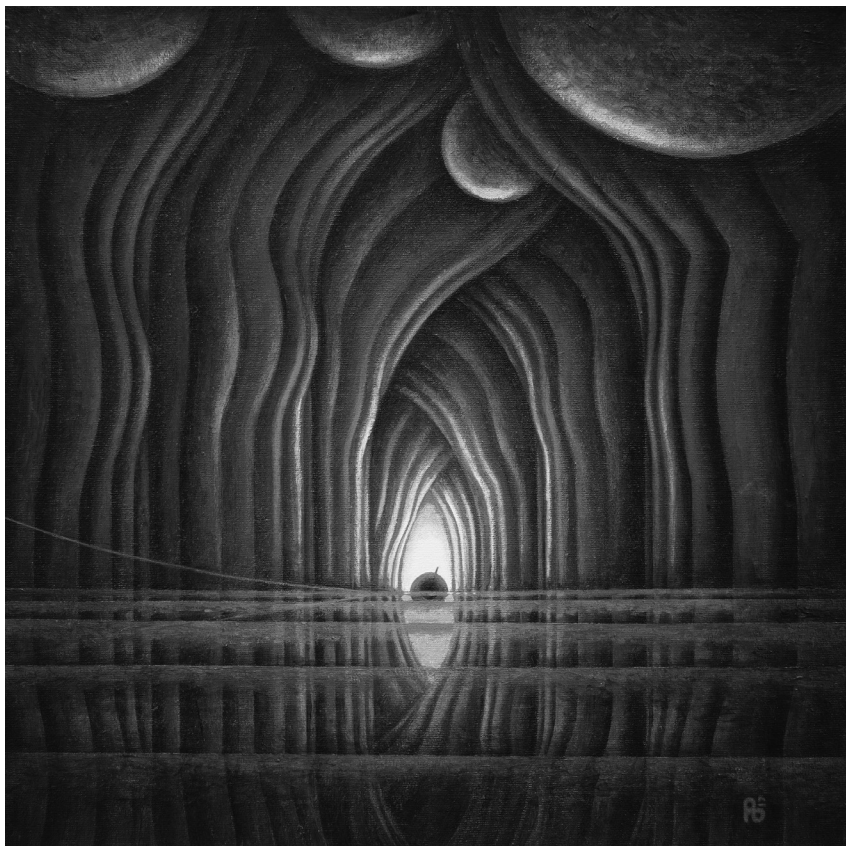
Marcell, miközben a gyilkosságok ügyében nyomoz, szinte mellékesen ismeri meg múltja részleteit. Egy adott ponton eljut oda, hogy talán Falcione Áron apja lehetett az apja (anyjáról annyit tud meg, hogy cselédlány volt a Falcione családnál), később azonban kiderül, hogy a család lovásza volt a nemzője, a „slusszpoén” pedig az, hogy ezt a hajdani lovászfűt Metzker Ákos apjában ismeri fel, és helyszínelés közben önvédelemből megöli. Bele kell törődnie, hogy fattyú, sőt,

immár apagyilkos is. Az álmában megjelenő Johanna nővér azonban egyféleképpen feloldozza: „te csak beteljesítetted a végzetét. Ő már amúgy is régóta halott volt.”

A csúcsgelenetben majdnem életét veszíti, a leleplezett gyilkos golyója azonban nem végzetes. Zárszóként a gyilkos elnyeri méltó büntetését, a családi harmónia is helyreáll, Winter hazacsábítja feleségét, Amáliának pedig a férje sebesülésének hírére megszűnnek a migrénes rohamai, mire Marcell lakonikusan megjegyzi: „Majd legközelebb is lelövetem magam.” Így tesz egy jó férj, aki nyomozó is, így ír egy író, aki nyomot akar hagyni olvasóiban: olykor rejtősen szellemes, máskor klasszikus krimisen, gyomorszorítóan izgalmas, megint máskor intellektuális, lélekelemző, történelmi dimenziókkal szembenező. S amit letesz, a végeredmény: egyedi olvasmány. Épp ezért egy dologtól félek (apropó, gyomorszorítás): az olvasói és kiadói igényeknek is eleget téve máris megszületett a könyv folytatása, a *Fábián Marcell és a táncoló halál*, ami veszélyeket hordoz, még akkor is, ha a maga nemében ugyanolyan jó, mint e szóban forgó első, mert elveszi unikumvoltját. Márpedig irodalmi mű esetén ez a leglényegesebb. Sorozatban általában a popkultúra gondolkodik. Azzal, hogy a szerző engedett a csábításnak, úgy vélem, eltolta művét ebbe az irányba. No, de hadd ne menjünk elébe ennyire a dolgoknak, hisz a második kötetet még nem olvastam, maradjunk inkább az első nyújtotta (bűnös) olvasói élvezetnél.

A klasszikus műfaji normákat többnyire betartja Hász Róbert, de némi iróniát is becsempész, sőt, olykor ránk szabadítja akasztófahumorát is (egy hagyományos – nem parodisztikus – krimi amúgy nem feltétlenül a humor melegágya). Például Bitterman holttestének megtalálásakor: „Másnak egy akasztás sok, ennek meg kettő is kijutott.”

Az elitkultúra és tömegkultúra közti határvonal manapság egyre kevésbé húzható meg, illetve egyre kevésbé kell meghúzni: az átjárhatóságból mindkettő profitálhat. Ezt teszi Hász Róbert könyve is. A krimiség lehúzó, mert leegyszerűsítő/sablonosító faktor is lehet, ugyanakkor felemelő is a műfaj lehetőségei és a recepció szempontjából. S végtére is a műből mindenki azt a regisztert öleli majd szívéhez, ami a leginkább kedvére való.



Barlang (akril, vászon, 40 x 40 cm, 2017)